

KRISTIANSAND
HANDELSGYMNASIUM
50 ÅR

1921–1971

ØKONOMI
OG
KULTUR

UTGITT AV KRISTIANSAND
HANDELSGYMNASIUM

Trykt i
Fædrelandsvennens Trykkeri
Kristiansand S.
1971

AV SIVILØKONOM
EGIL REMI JENSEN

«Handelens historie er historien om folkeslagenes samkvem og kulturens fremgang».

Dette sitat står å lese som motto over Jens Raabes «Verdenshandelens historie», en lærebok som neppe er pensum i noen skole lenger. Den kom ut i 1912, og både handelen og verdensbildet har endret karakter siden da.

Men Raabes motto er like aktuelt. Det gjelder mellom beduin-stammer i Sahara og mellom stater i høytidelige avtaler. En smule handel går til og med foran president Nixon når han inviteres til «samkvem» med Kina. Handelen kom også foran ping-pong.

Handel var det samme som økonomi. Det var i dette ledd det klinget i kassen når gull ble veiet opp eller mynter skiftet eier. Derfor het det «handelskole». Senere ble det handelsgymnas og på toppen kom handelshøyskole.

Det har ikke vært noen grunn til å endre navnet i Kristiansand heller. Det heter Kristiansand Handelsgymnasium selv om det står økonomisk gymnas over eksamenspapirene til studentene. Russeluen har den samme blåfargen som før, mens studentenes hodeplagg har fått dusk istedetfor merkurstaven.

Det er klart at undervisningen har endret karakter med produksjonssamfunnets krav gjennom årene. Det er over 40 år siden handelsgymnasiets første direktør Jens Langfeldt talte for hensynet til produksjonen. Med det mente han nok industrien og det som senere fikk navnet bedriftsøkonomi. Siden er begrepene strammet inn, eller utvidet om man vil, ved å definere handelen som siste ledd i produksjonen.

Hvis vi etter en gang ser tilbake på utviklingen, finner vi at handelen var basis for både den industrielle revolusjon i England og for Kristiansand og landsdelens vekst. Handelen var så å si produksjonen i den mer forenklede økonomiske verdensstruktur.

Ved en anledning som denne fristes man til å se nærmere på handelens utvikling gjennom årene, hvordan kulturene ble skapt og påvirket, hvordan handel og økonomi bestemte fyrsters skjebne og fastla grenser mellom landene, og hvordan de enkelte handelshus fungerte i produksjon og utdannelse.

Denne lille artikkel gir ikke rom for noen historisk vurdering av handel og handelsutdannelse, men vi vil gjerne sette fingeren på Raabes motto nok en gang. Først og fremst fordi det er viktig å se sammenhengen mellom produksjon og kultur; dernest at man plasserer den økonomiske utdannelse sentralt i denne sammenheng.

Kravet til effektivitet er blitt stadig mer markert i handel, produksjon og transport. Dette krav overføres selvsagt på undervisningen, og en handelsøkonomisk utdannelse kan lett bli dominert av det å ha næringsvett.

De store handelshus som tok seg av handelen mellom de sentrale områder en gang i tiden, utdanned sine «rekrutter» med henblikk på at de skulle ha mer enn næringsvett. De var kulturbærere.

En handelsskole er en yrkesutdannelse og ble betraktet som det da næringens menn i Kristiansand gikk sammen om å starte en kveldsskole for over 100 år siden. Opprinnelsen var de såkalte søndagsskoler fordi ingen kunne vente å få fri til skolegang på hverdager. Da handelsgymnasiet kom 55 år etter kveldsskolen, var det også med startgrunnlag fra handelens folk i Kristiansand. Det var yrkespreg over fagkretsen, men den kulturelle side av saken (for å holde oss til Raabe igjen) var ballast i pensumet. Det økonomiske gymnas har forsterket almeninnslaget.

Effektivitetskravet, og dermed spesialiseringen, kan være en

fare i alle fag og skoler, men det er kanskje størst innenfor læreanstalter som skal utdanne ungdom for økonomiske funksjoner i bedrifter og administrasjon. Det er viktig at den høyere økonomiske utdannelsen, fra og med handelsgymnasiet til og med handelshøyskolen, gir bredde og samfunnsforståelse. Det er også viktig at hensynet til enkeltindividet i produksjonen tas med hele tiden. Effektivitetsepoken i moderne produksjon har vist at vi trenger mennesker som har overblikk og kan kontrollere spesialistene.

Den almendannende økonomiske undervisning har muligheter for å tilføre produksjonslivet den medmenneskelige faktor som skal være overbygningen over EDB-maskiner og effektivitetskravet.

Masseproduksjonen og massesalget har også vist at sunt folkevett og sindig økonomisk kontroll kan glemmes i konkurransen. Nye og gamle bedrifter opplever den enkle økonomiske sannhet at inntektene må være minst like store som utgiftene. Økonomisk utdannelse har til alle tider hevdet nødvendigheten av tallmessig driftskontroll. Det som spesialistene og maskinene skal gi den økonomiske ledelse, er tall og beregninger som skal være grunnlaget for beslutningene både på produksjonssiden og salgssiden. Økonomisk forståelse og sunt vett vil stadig ha behov for å holde følge.

Det var en meget viktig begivenhet den gang landsdelen fikk handelsgymnas. Et halvt århundre er nok tid til å se hvilken betydning skolen har hatt for landsdelenes utvikling og trivsel. Hvis man hadde hatt mulighet for å oppspore de mer enn 2000 personer som har gått ut fra handelsgymnasiet i Kristiansand, ville man ha kunnet fortelle interessante ting om landsdelenes vekst og utvikling. En mann med handelsgymnasiets papirer i hånden var en velutdannet person i årtier etter skolens begynnelse. Et av de mest interessante trekk ved utviklingen for øvrig har vært kontinuiteten i skolens rekruttering. Den utdannedet så å si selv sine lærere, og gjør det fremdeles.

Handelsgymnasiet la selv grunnlaget for nye skritt fremover

i takt med landsdelenes behov for kvalifisert arbeidskraft i industri, handel og administrasjon. Det er allerede mange år siden skolen åpnet en ett-årig linje for studenter som ville ha økonomisk gymnas som tilleggsutdannelse, enten for videre studium eller for å kunne kvalifisere seg for bedre stillinger i næringslivet. Man startet også sekretærskole for elever med artium. Alle tiltak hadde sitt utspring i handelsgymnasiet, og var basert på de kunnskaper og den erfaring lærerstaben hadde.

Den samme skole startet i 1965 kursvirksomhet under Norges Handelshøyskole, og beviste at byen hadde lærerkrefter og miljø for det som senere ble kalt økonomisk college.

Det er ganske interessant å studere de meget detaljerte og avanserte planene for 2-årig økonomisk college. Kristiansand var den første by i landet som tok fatt på å legge opp til en slik utdannelse. Arbeidet startet i 1966, og skolen skulle ha begynt sin virksomhet alt i 1969.

I stedet kom opplegget til Distrikthøyskolen. Det som var handelsgymnasiets kursvirksomhet og senere ble konkretisert i college-planene, ble opplegget for den 2-årige økonomisk/administrative linje ved D-høyskolen. Distrikthøyskolen bruker en del av handelsgymnasiets lærere, men er ellers uten holdepunkt i handelsgymnasiet.

Kristiansand som administrativt-, skole- og handelssentrum på Sørlandet, er i meget sterkt vekst, og basert på lange tradisjoner. Handelsnæringen var grunnlaget for byens skipsfart, og senere for den industrielle virksomhet som kom ved Otra-elven og på sanden. Utadvendthet og avhengighet av forbindelsene over havet preger fortsatt byen og holdningen til vekst og utvikling. Behovet for en utdannelse som kan bære denne utvikling er innlysende og dokumentert i 50 år under handelsgymnasiet.

Det er mulig at skrinleggingen av planene for økonomisk college var en skuffelse for den jubilerende skole. College-planene virket som en naturlig sten på det byggverk som begynte like etter århundreskiftet. Nå har distrikthøyskolen overtatt den videregående utdannelse mens handelsgymnasiet fortsetter med

økonomisk gymnas, fagkurs og sekretærlinje. Det er mulig at fagkurs-opplegget kan utvides med friere emnevalg. Skolen vil også få større betydning i voksenundervisningen etter hvert.

Hvilken plass Kristiansand Handelsgymnasium vil få i den fremtidige økonomiske utdannelse, står neppe helt klart for noen. Sett på landsplan vet vi at varehandel, administrasjon, skole og servicebetonte næringer tar en stadig større del av sysselsettingen. Det gjelder i høy grad Kristiansand og landsdelen, og det er det som betyr noe når man skal vurdere behovet for høyere utdannelse i den økonomisk/administrative sektor.

Vi vet at de mer avanserte undervisningstilbud er sterkt begrenset. Handelshøyskolen i Bergen har ikke større kapasitet enn 200 siviløkonomer pr. år. Tilbuddet fra høyskoler i andre land er blitt vesentlig innskrenket for nordmenn de senere år. Kapasiteten ved de privatdrevne økonomiske institutter er varierende. Dessuten er landets 13 handelsgymnasier plassprengt.

Kristiansand og landsdelen har miljøet som kan være basis for høyere merkantil-økonomisk utdannelse. Her er interessante emner for forskningsoppgaver. Det som har vært laget av selvstendige arbeider av dette slag hittil med utgangspunkt i landsdelen, har stort sett blitt til som seminar- og særoppgaver ved handelshøyskoler og økonomiske institutter.

Det er med interesse vi skal følge Handelsgymnasiet og den høyere økonomiske utdannelse i Kristiansand i årene som kommer.

DE 50 ÅR

AV

OLAV VAREN

*Historien om en skole kan være så mangt.
Den kan skrives fra katetret og fra pulten.
Den kan omhandle mennesker og ting, tid
og tall og sted —
Dette er noen notater om Kristiansands
Handelsgymnasium qua institusjon i vekst
og virke under skiftende kår.*

Det var såvisst ingen dans på roser å skaffe seg en merkantil utdannelse i Kristiansand.

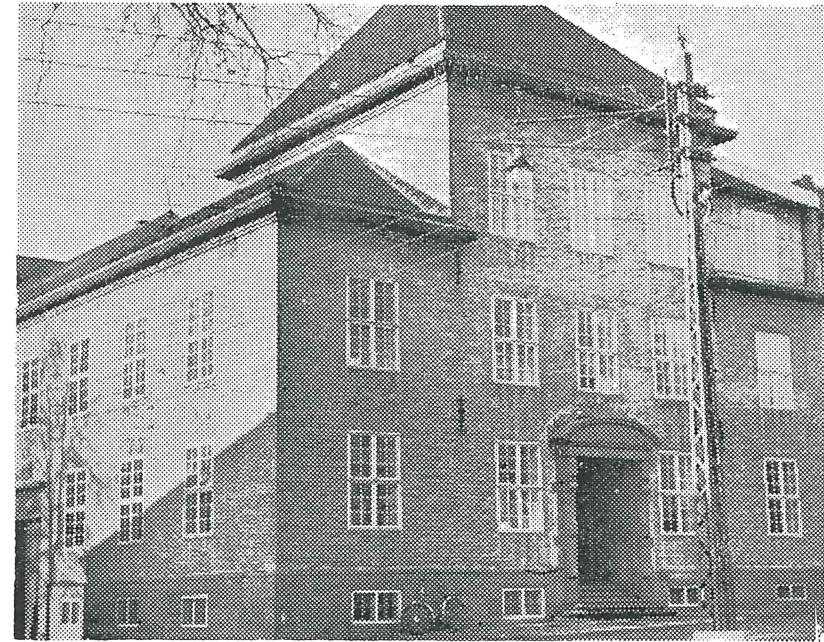
En mulighet var selvsagt «søndagsskolen». Den startet opp tidlig en søndags morgen — kl. 7 nærmere bestemt — og var rett og slett et kurs i handelsfag — en enkel merkantil utdannelse for dem som ville videre.

Så var det aftenskolen, som byens handelsstand fikk gjennomført fra 1866 av. I den anledning var det at 45 av byens forretninger måtte stenge kl. 20 om kvelden i 10 uker, slik at de kunnskaps-tørstende etter den tid kunne få anledning til å perfeksjonere seg i handelsfag.

Men ingenting av dette var vel det som i dagens sprogspråk ville kunne kalles et gunstig tilbud til lærdomssøkende.

Først da Jens Langfeldt opprettet sin private handelsskole i 1903 kan man si at det var etablert en merkantil undervisning i Kristiansand som var i tråd med tidens krav og handelsstandens intensjoner. Langfeldts handelsskole ble kommunal i 1908, etter ett og annet skjær i sjøen. Den dekket et elementært behov. Men kravet til en høyere merkantil utdannelse markerte seg stadig sterkere. De første handelsgymnasier var en realitet allerede før århundreskiftet. Og tanken var på ingen måte fremmed her på berget. Men der kom en verdenskrig som endret og forskjøv så mangt — —

På forsommernes 1918 ble der imidlertid holdt et møte som tre år senere skulle slå ut i Sørlandets første og Norges femte handelsgymnasium. På ny var det handelsstanden selv som tok initiativet, og der ble nedsatt en komité med medlemmer fra Kristiansands

Østre Strandgate 15 A som i mange år var Kristiansand Handelsgymnas, i dag musikkskole.

Handelsstands Forening og Kristiansands komm. handelsskoles bestyrelse — en komité som fikk som mandat å utrede en rekke spørsmål vedrørende den høyere merkantile utdannelse i Sørlandets hovedstad. De som var med i denne komitéen var: Fra Kristiansands Handelsstands Forening konsul B. Reinhardt, bank-sjef N. Kvaal og kontorsjef O. M. O. Moi. Fra Kristiansands komm. handelsskole: Generalkonsul Gunnar E. Due og bestyrer Jens Langfeldt.

Denne komitéen hadde fått et temmelig omfattende mandat: Å vurdere betingelsene for opprettelse av et handelsgymnasium i Kristiansand. Å undersøke den framtidige elevtilgang, utrede hvilke krav som burde stilles til den enkelte elev for opptakelse, legge fram en undervisningsplan, undersøke mulighetene for

lokaler, sette opp et budsjett — og finne fram til «tilveiebringelsen av de nødvendige midler for opprettelse av handelsgymnasium» — som skrevet står.

Med generalkonsul Due som formann og skolebestyrer Langfeldt som sekretær tok komitéen fatt på sin store oppgave.

Den ble tatt alvorlig nok. — Man besluttet å tilveiebringe en nøyaktig elevstatistikk fra handelsskolen for å ha bakgrunnsmateriale til å vurdere elevtilgangen. Der ble gitt grønt lys for å studere forholdene andre steder — her hjemme, samt i Sverige og Danmark — for å skaffe seg best mulig erfarings- og bakgrunnsmateriale. Samtidig hadde man dette med «tilveiebringelse av midlerne» å tenke på. Kanskje ikke det minste i en trykket etterkrigstid.

Men midlene kom. Kristiansands Handelsgymnasiums driftsfond var en realitet allerede i 1920, og statuttene av 1925 viser at det da var på 84.000 kroner. Både privatpersoner og institusjoner hadde tegnet seg for til dels betydelige beløp, og man hadde også en finansiell plattform å stå på når man i neste omgang skulle henvende seg til formannskap og bystyre.

Den 19. mars 1921 kan vel kanskje fortjene betegnelsen «Kristiansand Handelsgymnasiums fødselsdag». Da ble komitéens innstilling om opprettelsen vedtatt, undervisningsplanen approbert — kort sagt, siste hånd ble lagt på verket. Nå gikk utspillet til Kristiansands Handelsstands forening, og selvsagt til de bevilgende myndigheter. Men det hastet! — En del av bidragsyterne til fondet hadde nemlig satt som betingelse at skolen skulle komme i gang høsten 1921, så der var ikke megen tid å gjøre på.

Men det gikk. 1. sept. 1921 var Handelsgymnasiet en realitet — med to klasser til å begynne med. Styret ble konstituert med generalkonsul Gunnar E. Due som formann. Konsul B. Reinhardt, valgt av handelsstanden, ble viseformann. Øvrige medlemmer var børskommisær Emil Eriksen, valgt av Christianssands Børs, og kontorsjef O. M. O. Moi, valgt av Kristiansands Underordnede Handelsstands Forening.

Bestyrer Jens Langfeldt ble konstituert som direktør. Han hadde

to overlærere i sin stab: Translatør R. Braun og Carl Benestad.

Formannskapet hadde styrket preget av fagskole med denne passus:

«Bestaaet middelskole og examen artium gir intet fortrin fremfor bestaaet prøve i konkurransen om de ledige pladse».

ET STED Å VÆRE

Handelsgymnasiet fikk først tilhold i Tollbodgård. 40 — «børneasylet» — som naturlig nok ble for lite allerede fra starten av. Ikke minst da man tidlig opprettet en ettårig klasse for elever med eksamen artium.

Handelsskolen holdt jo til der fra før. Og der var trangt om plassen. Styret foreslo snart å utvide — bygge på 3. etasje, og der ble gjort forarbeide med dette for øye. Men senere kom hele saken til å utvikle seg noe annerledes enn tenkt.

Banksjef Jens Langfeldt, skolens første direktør, og i en periode også styreformann.

Generalkonsul Gunnar E. Due som var formann i det første styret for handelsgymnaset.

Skolen var tre år gammel da der dukket opp et utmerket tilbud: Kjøp av Østre Strandgt 17 A. Direktør Langfeldt sier i sin innstilling at «eiendommen egner sig utmerket til skolelokaler for handelsgymnasiet og handelsskolen, idet disse skoler vil faa de nødvendige klasserum og specialrum —. Eiendommen er som kjent meget moderne».

Som et lite kuriosum kan det nevnes hva lærerkollegiet skrev i 1966, i forbindelse med nybygg for Handelsgymnasiet og Handelsskolen: «Brannsjefen kaller det en brannfelle. — Trafikk og støy blir en stadig større belastning. — Der er ingen skolegård og kan heller ikke bli noen. — Bygningen kan ikke bli stor nok under noen omstendighet».

Dette skal ikke på noen måte undergrave det framsyn som ble vist og det initiativ som ble tatt i 1924. Bygningen var overmåte vel egnet til skole. Den var rikelig med plass. Den var moderne — nylig tatt i bruk. Den var representativ. Og sist, men ikke minst: Den var til salgs for 85.000 kroner. — Huset hadde kostet 398.000, branntaksten var på 396.000 og eiendomstaksten på 240.000 kroner. Har der noen gang vært gjort et røverkjøp, så må det ha vært dette.

«I betraktnsing av den bolignød der hersker for vore skoler, og den stadige kamp man har for at kunne beholde et tilstrækkelig antal værelser man nu har, og under hensyn til at dette forhold vil bli vanskeligere aar for aar, tillader jeg mig at foreslaa —». Direktør Langfeldts konklusjon på innstillingen til styret resymerer vel i korthet situasjonen for den merkantile undervisning i Kristiansand.

Det ble da også enstemmig vedtatt å gå til kjøp — og likeledes å godta direktørens forslag om å investere driftsfondet i eiendommen. Dette var helt ut i samsvar med fondets forutsetning, slo styret fast. Og for øvrig passet det jo som hånd i hanske.

Dermed ble de merkantile skoler herrer i eget hus, hvilket meget snart skulle vise seg å være en stor fordel. Men direktøren hadde et svare strev med å få et 1. prioritets pantelån på 70.000 kr. Til sist fikk han et til 6,5 prosent. Det var dengang —.

Rektor Ewald Junker foran den nyåpnede skolen. Junker overtok som leder for skolen i 1951 og «feirer» altså 20-årsjubileum som rektor i år.

HOLMGANG OM NR. 17 A

Kommunens stilling var ikke akkurat misunnelsesverdig i disse årene. Det knep med å få endene til å møtes. Og den nyinkjøpte eiendommen var gjenstand for visse spekulasjoner på kommunalt hold. — På et møte i skolens styre den 15. august 1924 forelå en innstilling fra borgermesteren om å leie bygningen til Stiftsarkivet — rent midlertidig.

Dette gav startskuddet til en debatt som er inngående referert i forhandlingsprotokollen, og som det kan være av interesse å følge rent resymerisk. Den er for så vidt ganske illustrerende for tidenes pinaktighet.

Debatten ble åpnet av formannen, generalkonsul Due, som ikke ville motsette seg uteleie, dersom det uttrykkelig ble gjort klart at den skulle være rent midlertidig. — Ordføreren, konsul Christiansen, var imidlertid av den mening at skolen — eller skolene, etter som Handelsgymnasiet og Handelsskolen jo har levd i en slags

skjebnefellesskap fra starten — absolutt burde beholde bygningen. Direktør Langfeldt støttet dette synet med en høyst relevant begrunnelse, nemlig den at hvor staten først har satt seg fast, er den ikke lett å få ut igjen. Handelsgymnasiets fond var heller ikke samlet for å få arkivplass. — Kontorsjef Moi mente at man i tilfelle uteleie måtte ha meget klare garantier for å få bygningen igjen så snart Stiftsarkivet hadde etablert seg, og borgermesteren forsikret at ordningen var forutsatt å være rent midlertidig, til Stiftsarkivet fikk eget bygg. — Børskommissær Eriksen var skuffet over den vending saken hadde tatt. Man hadde gjort kommunen en tjeneste ved å kjøpe dette huset. Stiftsarkivet kunne jo leie Tollbodgt. 40 når det nå ble ledig.

Borgermesteren understreket kommunens slette økonomiske stilling og mante til den ytterste forsiktighet. Hvis ikke de økonomiske forhold bedres, kan det ikke utelukkes at man må gå til innskrenkninger av fagskolene, deriblant handelsundervisningen.

Dette er bare et kort utdrag av en debatt som må ha vært både lang og meningsfylt, og som gav et godt bilde av sin tid. — Noe senere fikk skolen pålegg om å kjøpe alle sine glødetrådlamper i et bestemt byens firma, som for tiden gav 27 prosent rabatt. — Det er ganske i tråd med hele situasjonsbildet.

Men utgangen på debatten ble i alle fall at de to skoler ble stående seierrike igjen på barrikadene. I oktober 1924 kunne man flytte inn i eget hus.

Nå skal vi ikke uten videre beskyld kommune for å ville spise av annen manns grautfat. Det var virkelig tunge tider, noe som kom til å avspeile seg flere ganger i Handelsgymnasiets historie. Så sent som i 1927 foreligger der en bemerkning fra finansutvalget, der det heter at skolen er blitt «en for kommunen uforholdsmaessig kostbar institution». I den anledning ble det fra styrets side iverksatt en undersøkelse som munnet ut i en sammenligning mellom utgiftene pr. elev ved samtlige skoler i byen. — Handelsskolen bunnet statistikken med under sytti kr. pr. elev. For Handelsgymnasiets vedkommende var tallet 262,70 kroner —

Elevenes eget teater Hermes har forlystet tusener av kristiansandere gjennom årene. Teatret har gjennomlevet skiftende tider, men særlig i 30-årene gikk mang en festlig forestilling over scenen med unge og iherdige aktører. Dette bildet er fra 1935 da «Storken kommer» stod på programmet.

men tross alt beskjedent i forhold til Sjømannsskolen, hvor hver elev kostet kommunen 472,81 kroner.

«Man hadde ikke ventet at en institution som handelsstanden länge har kjempet for at faa istand, skulde trues med nedlæggelse. — Finansutvalgets bemerkninger forekommer oss uberettigede, og handelsundervisningen bør i alle fald ikke være den første som antydes indskrænket — —»

Men man holdt seg pålegget om sparsommelighet etterrettelig. Flere ganger ble lønningene skåret ned, både for det faste lærerpersonale og timelærerne.

1200 KRONER TIL DIREKTØREN

Det er kanskje grunn til å dvele litt ved nettopp disse tingene, siden det var et kardinalpunkt i debatten den gang.

Av budsjettforslaget for 1926 går det fram at lærerlønninger er stipulert til 19.600 kroner, direktørens lønn er 1200 kroner, husleie, lys, brensel og pedelltjeneste kommer på 1500 kroner — man kan visst ikke si at der ble ødet i utrengsmål. (Vi skylder å gjøre oppmerksom på at de 1200 kr. var direktørtillægget — betalingen for mangen Uriaspot).

Det kan også bemerkes at det kommunale tilskudd til skolen var noenlunde konstant. Like fram til krigsutbruddet i 1940 lå det på rundt 10.000 kroner, av og til noe mindre, av og til litt mer. Selv under den økonomiske oppgang som kunne noteres i slutten av tredveårene var skolens budsjetter i noenlunde samme leie.

Et poeng som senere kom fram i vurderingen, men som ikke ble nevnt den gang, var at Handelsgymnasiet var den eneste institusjon i sitt slag på Sørlandet.

Mange år senere skulle det bli vedtatt en norm for belegget: 75 prosent av elevene fra Kristiansand — 15 prosent fra det daværende Oddernes, og de resterende 10 prosent fra det øvrige Agder.

Noen slik kvoteordning er ikke nevnt fra den første tid. Men listen over elever viser at de kom fra de to Agderfylkene — flest fra Kristiansand, selv sagt. Men ikke desto mindre var der åpnet en mulighet — den eneste — for høyere merkantil utdannelse for ungdom fra hele Sørlandet.

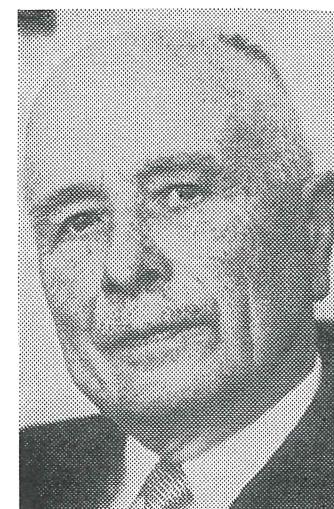
Det hadde kanskje vært rimelig å søke refusjon fra elevenes bostedskommuner. Men tanken dukket ikke opp — i alle fall ikke i de første år. Det var først meget senere at f. eks. Oddernes måtte gripe i pungen. Interkommunal tenkning var vel for øvrig ikke så aktuelt i skolens første tid. Nå er jo situasjonen en helt annen.

FAG OG LÆRERE

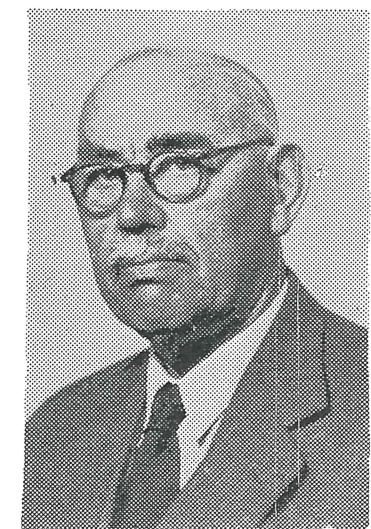
Fagkretsen ved skolen var, i henhold til eksamensreglementet: Røkholderi og kontorarbeid, norsk konrespondanse, skriving og skrift, veksel- og handelslære, samfunnslære og statistikk, regning, historie, geografi, engelsk, fransk, tysk, varekunnskap, teknologi, kjemi, fysikk og sosialøkonomi. I 1927 ble også spansk for første innført i skolen.

Nå foregikk der selvsagt en kontinuerlig utvikling også av den høyere merkantile utdannelse — og ganske interessant er det i denne forbindelse å studere direktør Langfeldts avskjedsansøkning til styret.

Etter et års konstitusjon var Langfeldt ansatt som direktør, og var med i skolens første vanskelige fase for å få den etablert og arbeidet inn i en form. — Men der var andre oppgaver som kalte på ham. Den nye Kreditbanken for Sørlandet ville ha ham til rors. Langfeldt hadde liten lust til å forlate skolen, som stod hans

Direktør Carl Benestad, elev av Jens Langfeldt fra 1903, var skolens leder fra 1926 til 1951.

Fabrikkeier Th. O. Berge som ble styreformann i 1939.

hjerte meget nær — men i 1926 ble presset så sterkt at han gav etter. I den anledning sendte han sin avskjedsansøkning som er bemerkelsesverdig på mer enn en måte. — Den var for eksempel skrevet på maskin — det første maskinskrevne dokument i skolens forhandlingsprotokoller.

Nå var det ikke så å forstå at skrivemaskinen var ny av dato. Men den hadde ikke samme karakter av uunnværlighet som nå. Det fortelles om en eldre forretningsmann i Kristiansand at han ikke ville ha et maskinskrevet dokument på sitt skrivebord. Kom der en maskinskrevet faktura, fikk han sitt trofaste faktotum til å skrive den om for hånd. —

Men det som preger Langfeldts henvendelse til styret, er dens karakter av pedagogisk testamente. «Tiden er inde til at foreta en tillæmpning av undervisningen .... nemlig at la produktionslæren faa en bredere og mer fremtrædende plads i programmet». I klart språk og med gode argumenter understreker Langfeldt betydningen av en omvurdering, av å la den høyere merkantile utdannelse få et annet feste og en nærmere kontakt med næringslivet i andre stadier. Som den forsiktige general han var, mante han til varsomhet, til å ta det overlang — men der er likevel en klart fiksert overbevisning hos ham at man må søke andre baner, nye veier.

Dermed tok skolen farvel med Langfeldt, og hans første elev fra 1903, nå overlærer Carl Benestad, ble konstituert som direktør. Men Langfeldt glemte aldri den skole han hadde ytet så verdifulle tjenester for, og da det siden ble påkrevet å nyte godt av hans arbeidskraft og innsikt, rykket han straks i felten igjen. —

Direktør Benestad ble altså konstituert — og siden ansatt fast, under forutsetning av at skolen ikke ble nedlagt, som det heter. Så løst hang den ennå.

Denne ansettelsen er forresten ganske symptomatisk: Handelsgymnasiet har i stor utstrekning søkt sine egne ledere i sitt eget miljø. Det preger skolen også i dag, da såvel rektor som flere av lektorene har hatt sine læreår ved Kristiansands Handelsgymnasium.

Ellers var der, foruten det faste personale, svært mange timelærere, og det er gode og kjente navn som på denne måten er blitt knyttet til skolen. Det vil kanskje være urettferdig å nevne noen spesielt. Men ingen vil vel føle seg tusjert om man trekker fram overlærer Erling Berghs navn. Det dukker opp i protokollene på denne tiden, og han ble jo etter hvert en institusjon i institusjonen. Av timelærerne kom kjemiingeniør Axel Petersen til å være knyttet lenge til skolen og sette sitt preg på den.

DE HARDE TRETTIÅRA

Betegnelsen har vel muligens med årene fått et svakt skjær av komikk over seg, kanskje som følge av politisk overbelastning.

Banksjef Alf Wennesland etterfulgte Th. O. Berge som styreformann.

Konsul Chr. Garmann Johnsen, fellesutvalgets formann i jubileumsåret, har sittet i vervet siden 1964.

Men det var harde år. Inflasjon, krakk, deflasjon, nedgangstider — alt hadde fulgt i krigens spor og beredt grunnen for et tiår da det kunne knipe med så mangt. Tyveårene gikk da også ut med nye lønnsreduksjoner — og dermed begynte en periode i skolens historie som vel må karakteriseres som statisk. Ikke så å forstå at skolen, løsrevet fra samtidens utvikling, drev inn i stillere vanne. Det var selve samfunnsstrukturen som dirigerte dens norm.

Historien om tredveårene er et dokument av beskjedent omfang, og uten de store topper.

Skulle man snakke om noen rød tråd i utviklingen, måtte det være arbeidet med en felles undervisningsplan for handelsgymnasiene. Det var en stor sak som tok sin tid, og som drev videre ut gjennom tiåret inntil krigsutbruddet i 1940.

Ellers må en vel si at skolens ledelse arbeidet målbevisst for å få det beste ut av situasjonen — en situasjon som var betinget av en statisk målsetting. For næringslivet var det om å gjøre at man kunne sette opp budsjetter med fjorårets omsetning som mål, og håpe at det skulle holde. — Mulighetene for de uteksaminerte elever var heller små. Det hevdet, av elever fra dengang, at mange måtte gå ut i gratisarbeid bare for å få praksisen. 75 kroner måneden ble ansett som en meget god begynnergasje. Men det forhindret ikke at søkerne til skolen var stor og bare økte — ja, økte så sterkt at man begynte å merke plassproblemene. Poeng-beregningens spøkelse dukket så smått fram —.

Innen skolens øverste ledelse skjedde der noe: Generalkonsul Gunnar E. Due avgikk ved døden etter å ha nedlagt et uvurderlig arbeid for den merkantile undervisning i Kristiansand. I styret ble han minnet som den foregangsmann og den drivende kraft han var. Og han hadde risset seg sine egne runer i byens skolehistorie. Også bokstavelig talt. Under nært sagt et utall av vedtak og beslutninger finner vi hans karakteristiske navnetrekk, med djerv schwung: D U E. Mer skrev han ikke. Men det var nok.

Atter en gang skulle der så trekkes veksler på daværende bank-

sjef Jens Langfeldt. Han trådte inn i styret i 1936 og ble valgt til formann ved årsskiftet.

Gjentatte ganger ses tanken om en landsplan for undervisningen å dukke opp. I en innstilling om saken legger styret fram sitt syn:

«Styret for Kristiansands Handelsgymnasium har ved enhver anledning støttet tanken om denne felles ordning, idet man derved har ment at handelsgymnasiene skulle oppnå et felles preg, og skolen kunde få en felles anseelse utad.»

Banksjef Langfeldt trådte av som styreformann i 1939, og fabrikkeier Th. O. Berge kom inn i hans sted.

Den saken han først kom til å hanskes med, var ansettelse av mer fast personell ved skolen. Som nevnt tidligere, var en stor del av undervisningen basert på timelærere — før stor, mente noen. Det ble ansatt to faste overlærere i tillegg til dem man hadde. En av de ansatte var Dipl. N.H.H. Ewald Junker — i dag rektor for de to handelsskoler i Kristiansand. — Der skjedde ellers

Kontorsjef Gunnar Haugland som var styreformann på slutten av krigsen da tyskerne grep inn og arresterte direktør, lærere — og styreformannen.

et visst konjunkturomslag ute, og det gav seg utslag her hjemme. Ringene bredte seg også til Handelsgymnasiet, der man på flere ting kan merke friskere takter og økende tempo. Noen tall som er resymert i denne forbindelse kan kanskje ha sin interesse. I 1927 hadde skolen 5 klasser med 123 elever. I 1932 var tallene henholdsvis 6 og 177 — og i løpet av «de harde trettiåra» økte det til 10 klasser og 276 elever.

Så er det vel enklest å henvise til forhandlingsprotokollen, som har et tomrom fra 26. februar til 26. april 1940. Da var det fellesmøte i styre og forstanderskap med de to merkantile skoler.

Her skal siteres:

«Direktøren avgav rapport om det som var gjort i tiden 2.—26. april, sikringsrum i kjelleren, innkallelse av lærere og elever samt lærerrådets beslutning om at der fra imorgen undervises i samtlige klasser uansett elevtall, idet man antar at elevene vil vende tilbake».

Dette er de dokumenter som foreligger om krigsutbruddet, og det er ikke så meget å holde seg til. Men det som kan slås fast er at skolen kom uskadd gjennom krigshandlingene, og at den vel 14 dager etter krigsutbruddet var klar til å fortsette sine funksjoner, med en fulltallig lærerstab og lokalene intakte.

KRIG OG FRED

Krigens hverdag er vel kanskje best illustrert i en omsvøpsløs passus i protokollen: — Man drøftet spørsmålet om ekstra godtgjørelse til vaktmesteren for å stable 27 mål ved —.

Ellers er ikke skolens okkupasjonshistorie fri for dramatiske momenter. I siste omgang gikk det mot «lovløse tilstander», streik, arrestasjoner og all den uhygge og lidelse som fulgte med det. Det var en tung tid, en vanskelig tid å manøvrere i. Krøniken gir vel bare grunndragene i det hele, så får det bli opp til hver enkelt å komplettere —.

Men i første omgang var det den økonomiske artiumslinje man var opptatt med.

Saken verserte sommeren og høsten 1940 etter Handelsdeparte-

mentets initiativ. Den gikk i korhet ut på ønskeligheten av å opprette en økonomisk linje som førte fram til vanlig eksamen artium ved de ordinære gymnaser —.

Det kunne være fristende å komme inn på de forskjellige synspunkter som gjøres gjeldende i forbindelse med den høyere merkantile utdannelse. De inneholder prinsipielle vurderinger av betydelig verdi.

Imidlertid må de utstå av rene plasshensyn; kanskje kan en senere publikasjon ved en given anledning være mer egnet til å dvele ved disse ting. Men det man trygt kan slå fast, er at et samlet styre var imot en økonomisk artiumslinje, fordi man mente den ville falle mellom to stoler. — Den høyere skolens almendannende karakter var — og er — ubestridelig. Handelsgymnasiets utpreget faglige målsetting ville komme i en uheldig konflikt med de almendannende elementer ved en økonomisk artiumslinje.

«Det toårige handelsgymnasium må forsatt beholde karakter av en avsluttende fagskole», heter det i styrets konklusjon. —

Dette bildet er ikke lærerstaben ved Handelsgymnaset, det kunne godt ha vært det, men de som tok avgangseksamen ved Kristiansand Handelsgymnasium før jul 1945. 25 år etter kom de sammen igjen for å minnes den ekstraordinære situasjon de kom opp i som elever høsten 1944 og våren 1945. Lærerne ble arrestert og det ble streik ved skolen. Her er 25-årsjubilantene fotografert i den nye skolens undervisningslokaler.

«Opptagelsen må bygges på 3-årig realskole; og det ville dertil være særdeles ønskelig med ett års praksis i anerkjent forretning som obligatorisk ordning. .... En økonomisk artiumslinje for elever som søker videre utdannelse ved universitetet, ved teknisk høyskole m. v. har man intet imot, hvis denne tillegges handelsgymnasiene. Den tilleggslærdom som måtte være nødvendig, må bibringes ved en ordning slik at elever av det 2-årige handelsgymnasium ikke bebyrdes med fag som ikke er strengt nødvendige».

Så gikk årene sin gang. Enkelte forpostfektninger med myndighetene var der jo, men skolen fikk arbeidsfred forholdsvis lenge. Det var i 1944 at de første dramatiske sammenstøt fant sted. Og i krigens siste år kom det til den virkelig store strid, som skulle ende med at skolens porter ble lukket, undervisningen innstilt og elevene spredd for alle vinder.

Men ellers gikk dagene i krigens grå ramme. — Der ble endog tatt opp et nytt fag ved skolen: Bedriftsøkonomi. I en slik tid må det anses som en langsiktig og fremtidsrettet beslutning. — De kommunale tilskudd vokste, i 1943 ses det å ha passert 30.000 kroner.

Straks over nyttår 1945 kom det et brev fra administrasjonen, der man forlangte en rapport over forholdene ved skolen. Foranledningen var at en rekke elever ikke var møtt fram til undervisning etter juleferien.

Bakgrunnen var denne: Myndighetene hadde fattet en bestemmelse om at all ungdom som ville melde seg inn ved handelsgymnasiene eller handelsskolenes dagkurser måtte ha tillatelse fra arbeidsformidlingen. — I Oslo og omegn gikk det ut parole om å nekte dette, men denne parolen var ikke kjent i Kristiansand. Følgen var at en rekke elever ble tatt opp ved skolen etter å ha gått veien om arbeidsformidlingen. — Det var disse elevene som uteble fra undervisningen, ettersom Oslo-parolen etter hvert var blitt kjent også i Kristiansand. Kravet fra myndighetene gikk ut på å få en fortegnelse over de streikende elever, med navn og adresse. Skolens ledelse svarte nei.

Dermed begynte sneballen å rulle. Såvel statspoliti som det

tyske sikkerhetspoliti ble koblet inn, og det endte med arrestasjon — av direktøren, av kontorsjef Gunnar Haugland, som satt som styrets formann — av lærerpersonalet. Og dermed var det satt punktum for virksomheten ved Kristiansands Handelsgymnasium. Skolebygningen ble rekvirert den 30. januar, og først frigitt den 4. juni.

Mange av skolens elever, daværende og tidligere, var hver for seg med og arbeidet aktivt for landets frigjøring. Deres innsats hører en annen historie til, og skal ikke nevnes her. — Men de av elevene som gav sitt liv i frihetskampen har risset sine initialer inn i skolens historie — også bokstavelig, idet det noen år senere ble avduket en minneplate med deres navn:

Tormod Abrahamsen
Erling Odd Berge
Nils Havre
Alf Conrad Lindeberg
Sven Brun Moe
Otto Alfred Skånberg

Minnet om dem og deres innsats danner avslutning på beretningen om Kristiansands Handelsgymnasium i okkupasjonens år.

Så var det å ta fatt på ny. Folket ble kalt under fanene igjen. Men skolens bygning var den rene Augiasstall. Den var omminnredet og ramponert «i utenkelig grad», som der er anført, og fungerende direktør Erling Bergh hadde sine tvil om det skulle lykkes å få alt klart til skoleårets begynnelse.

Etter som det første frigjøringsår, og vel så det, var viet fest og frys, var det vel dobbelt rimelig at Handelsgymnasiets 25-års jubileum i 1946 ble markert med fest. Riktignok rakk man det ikke til den 1. september. Men den 14. oktober ble ansett for å være like bra. — Og en staselig fest var det, etter referatene å dømme. — «Talene var mange og lange, men servert med en slik humor og så gode poenger at de lett fordøyedes sammen med den

utmerkede meny», stod der i avisens dagen etter. — Åres den som åres bør, var tydeligvis aftenens motto. Og der ble både heder og takk til mange. Endog den første tautrekking med kommunen var glemt. Samarbeidet ble framhevet i smukke ordelag. Og det var vel all grunn til å begrave stridsøksen. Man skal under enhver synsvinkel holde fast ved det faktum at Kristiansands Handelsgymnasium ble til i en uhyre vanskelig tid, da den kommunale administrasjon måtte se seg konfrontert med henimot uløselige problemer.

Den nevnte stridsøks er såvidt vites ikke gravet opp igjen siden.

I alle fall falt blomstene tett på jubileumsfesten. Men da skipsreder Johan Gerrard stod opp og talte for «de pene lærerne ved Handelsgymnasiets», da forlangte overlærer Bergh skjønnhetskonkurranse.

Mange navn kunne fortjene å nevnes ved en anledning som denne. Men uten å forbigå noen kan man vel trygt framheve at en av hedersgjestene var skolens skaper og drivende kraft i de første år, banksjef Jens Langfeldt. Og på festen kunne han hilse på en av sine elever fra det aller første kull — revisor Ove Tellefsen.

ØKONOMISK GYMNAS

Ellers merker man seg gjennom disse årene at det økonomiske gymnas ligger i vannskorpen, om en tør si det slik. Også tanken om en sekretærskole blir luftet. Det er i det hele tatt klart nye signaler å merke — og innen tiårets utløp skulle de resultere i vedtak av vidtgående betydning for skolen.

For å gjøre en lang historie kort: Høsten 1949 formulerete styret sin innstilling vedrørende tre-årig økonomisk gymnas. Denne saken hadde vært under departemental behandling like siden 1946. Styret gav sin tilslutning til komitéens forslag:

«Flertallet støtter komitéen i at denne linje bygges på gymnasets 2. klasse. Ett medlem vil understreke betydningen av at man bibeholder realskolen eller 3. klasse som grunnlag for opptagel-

sen. Skoletiden vil derved bli ett år lenger, men man får mer modne elever å arbeide med, og det mener han vil komme forretningsstanden til gode». — Med et pennestrøk ble Handelsgymnasiets skjebne beseglet: «Styret slutter seg enstemmig til at det nåværende to-årige handelsgymnasium avvikles».

Ved et raskt overblikk skulle man tro at man derved var ved veis ende.

Men lærerrådet hadde sitt å si. I en henvendelse til styret blir det sterkt presisert at man ikke måtte glemme hovedformålet: Handelsgymnasiets som en fag-skole. Spørsmål kan melde seg i forbindelse med omleggingen — f. eks. spørsmålet om artiumsrett og studiekompetanse. Men dette må være biformål, som aldri må søkes fremmet på bekostning av hovedformålet, sier lærerrådet, som også ville ha bedriftsøkonomi tilgodesett med høyere timetall.

Uten å gå i detaljer, kan man vel trygt si at der er en klar

Blåruksen har gjort seg sterkt gjeldende i byens russeløyser gjennom årene. Hver 17. mai besetter blåruksen Privatbankens trapp, og formannen holder refselestale til alt folket, godt assistert av plakater og trompeter.

kurs ned gjennom ti-året til vedtaket om den økonomiske artiums-linje. Og man kan endog finne elementer fra banksjef Langfeldts pedagogiske testamente til sin skole. Det synes som om skolens ledelse, både den valgte og den administrative, har hatt et klart blikk for dens karakter og egenart, og har holdt fast ved sitt syn her. Det kan være verd å trekke fram ved en anledning som denne.

Høsten 1950 var det duket for økonomisk gymnas i Kristiansand. Men det strandet på oppslutningen. Bare fem elever meldte seg, og de ble fordelt på de ordinære klasser.

Men neste år kom vendepunktet. Fra da av var det økonomiske gymnas en realitet, med Ewald Junker som direktør, senere rektor.

Så tok man farvel med direktør Carl Benestad, som hadde søkt avskjed etter 30 år i skolens tjeneste. Det hadde ikke vært noen lett stilling. Der hadde vært vanskelige avgjørelser å ta, og mange tunge tak. At direktør Benestad var gjenstand for både hyllest og takk, er en naturlig ting. Han hadde bidradd til å forme og videreutvikle skolen, og hadde gjennom vanskelige tider vært en trygg forankring for den merkantile utdannelse i Kristiansand. Og i tillegg til at han bar dagens byrde og hete, var han en glimrende pedagog, som forstod å formidle sin store viden videre til elevene.

I STØPESKJEEN

De harde trettiåra og de krigerske førtiåra var tilbakelagt. Man stod overfor en periode som etter all menneskelig beregning skulle komme til å bety mye for Kristiansand Handelsgymnasium. Femti-årene ble et decennium i forandringens tegn. Der skjedde strukturelle endringer, såvel på det administrative som på et pedagogisk plan. En helt ny grunnskoleform dukket opp og ble en faktor å regne med. Kravene til tilbud økte. Dessuten ble plassproblemet større og større, stadig mer vanskelig å hanskes med. Skolene vokste ut over sin ramme, og det ble mer og mer klart at der måtte nybygg til. En statistikk fra denne tiden viser hvorledes det

ligger an: Opptil 50 prosent av elevene må avvises. — Der gikk nødrop til formannskapet: Noe må gjøres!

I denne forbindelse kan det være av en viss interesse å se litt på hva avisene skrev i forbindelse med Kristiansands Komm. Handelsskoles 50-års jubileum i 1958. — De to merkantile skoler har jo delt både plass og problemer gjennom alle år, og det som ble skrevet i den anledning har full gyldighet for Handelsgymnasiet.

Det heter:

«Nå må handelsskolenes byggeplaner også komme med i vurderingen. En kan si at disse skolene beskjedent har holdt seg i bakgrunnen nettopp av hensyn til folkeskolen og de hensyn en først og fremst måtte ta til den. Men nå melder handelsskolene seg med sine krav med full tyngde. De finner det ikke lenger mulig å arbeide under slike fortvilede forhold som der nu er».

Men noe skjedde der da. Østre Strandgate 17 A ble ombygget

Hvert år er det eksamenshøytidelighet med utdeling av vitnesbyrd. Her sitter studentene fra økonomisk gymnas med sine papirer.

for 100.000 kroner. Siden måtte man «på byen» og leie seg inn — endog i den katolske prestegård, i Arbeiderforeningen og i Turnhallen. I seksti-årene holdt de merkantile skoler til på fem forskjellige steder i byen. Det var uten videre klart at ropet på bedre plass var et regulært nødrop.

Ti-året ble ellers innledet med et forsøk på total omlegging av styrefunksjonene for skolen. Fra samordningsnemnda forelå der forslag om etablering av tilsynsnemnder til avløsning av styrene.

— Dette kan se ut som et blott og bart navneskifte. Men så enkelt er det ikke, mente styret, som ikke kunne forstå hensikten med å eliminere et organ som hadde funksjonert friksjonsfritt i handelsgymnasienes 76-årige historie i Norge. Det ble anbefalt å bibeholde den eksisterende ordning med uavkortet myndighetsområde for styrene.

Saken skulle komme igjen senere. Men dette var altså den første reaksjon.

Spørsmålet om fri skolegang for elevene ved økonomisk gymnas var også med på programmet. Fra styret ble det ventilert flere ganger, og formannskapet vedtok å se saken under ett for alle skoler hvor der ikke var fri undervisning og fritt skolemateriell. — I mellomtiden tok man avskjed med styreformannen gjennom mange år, fabrikkeier Th. O. Berge. Hans funksjon ble overtatt av daværende banksekretær Alf Wennesland.

Skolen vokste og vokste. Nye muligheter måtte improviseres — endog for lokaler til eksamensfesten. Håpets lys ble tent da der dukket opp en egnet tomt i Jørgen Moes gate — og sluknet vel like brått da finansrådmannen fant at tomten burde brukes til en godsrutestasjon. Det skulle ikke lette situasjonen at det i 1953 ble opprettet en sekretærlinje. Men den var et resultat av et konkret behov. — På plussiden noteres at elevene ved Økonomisk Gymnas ble stillet på linje med de øvrige studenter når det gjaldt adgangen til universitetsstudier, som ble åpnet i 1955.

Et kardinalspørsmål dukket forbausende nok opp i forbindelse med planene om å skaffe skolen en egen fane. En komité ble nedsatt og skred til verket. Men så besinnet man seg: Hva skal

der stå på fanen? Er handelsgymnasium som navn ute av bildet — skal det hete noe annet? — Nei, sa styret, der skal stå Kristiansand Handelsgymnasium!

Men bortsett fra det, var institusjonen undergitt forandringer av så mange slag. Nye innslag i undervisningen dukket opp, «maskinparken» øket, og det er med et visst vemod man minnes lysbilledapparatet fra de harde tretti-åra. Det ble vedtatt innkjøpt for 580 kroner, men utgiftene måtte deles på de to merkantile skoler og budsjetteres over to år. —

Men nå —

Arbeidsmengden vokser. Der må ansettes sekretær. Inspektør blir en nødvendighet. Der innlegges hustelefon, der skaffes høytaleraanlegg. — Staben øker, budsjetten øker, det er flere år siden det kommunale tilskudd passerte 100.000 kr. Alt blir gjort for å møte den nye takten i samfunnet, for å følge opp de krav som et stadig ekspanderende næringsliv stiller —.

I 1961 ble det nedsatt et fellesutvalg for de to merkantile skoler. Dette var i og for seg ikke noen ny tanke; den hadde vært framme før. Men nå ble det altså en realitet. Fellesutvalget fikk disse medlemmene: Banksjef Alf Wennesland, grosserer Kaare Peersen, lønnssjef Norman Andersen, konsul Chr. Garman Johnsen, lektor Einar A. Sørensen, ligningsfullmekting Georg Langenes og banksjef Einar Skogen. Sistnevnte var valgt av Oddernes formannskap, ettersom den daværende Oddernes kommune var blitt presentert regningen for sine elever, og hadde betalt. Men da ville de også være med på leken.

Et nytt ti-år var dukket opp over horisonten. Det skulle komme til å bringe viktige og vesentlige endringer for skolens vedkommende.

NYE PERSPEKTIVER

Et tiår er ikke så langt et spann av tid, og er vanskelig å måle med historiens mål. Men for Handelsgymnasiet ble det likevel et tiår av historiske dimensjoner.

Der skjedde mangt og meget i løpet av sekstiårene.

Det viste seg å være en gunstig ordning med et fellesutvalg for de to merkantile skoler. Det gav grunnlaget for enklere prosedyre og økt fleksibilitet. — Fellesutvalget ble for øvrig i perioden innskrenket til 3 stemmeberettigede medlemmer. Siden ble det utvidet til 5 igjen — hvilket innebar at skolen for første gang fikk en kvinne i ledelsen: Fru Hildur Brøvig.

Den kanskje vesentligste forandring som fant sted, var at skolen i 1964 gikk over til Vest-Agder fylke. Ikke så å forstå at det betød noen grunnleggende endring for skolen, hverken i administrasjon eller egenart. Men man fikk med en ny forhandlingspartner å gjøre, og elevopptak fra et større område.

Ellers var det plassproblemene som dominerte; både ledelse og elever led under dem, og de markerte seg stadig sterkere opp gjennom sekstiårene. I 1962 ble der nedsatt en plankomite for nytt skolebygg, det var et skritt i riktig retning, men det gav i første omgang ikke mer plass. Og hvordan forholdene artet seg, fremgår av et par direkte sitater fra dokumentene. Det heter i Fellesutvalgets forhandlingsprotokoll: «Undervisningen i maskinregning foregår på nr. 9 .... elevplassen er tre langbenker, der bare de som sitter ytterst, får direkte kontakt med læreren».

Fra lærerkolleget forelå der en lang og omfattende innstilling, som der tidligere er sittet litt av. I denne innstillingen heter det: «Det gode skolemiljø som er bygd opp gjennom årtier, lider allerede under de dårlige arbeidsforhold .... Skolen har i de siste 6 år ikke kunnet ta opp elever på det 1-årige fagkurs for studenter, grunnet plassmangel».

Denne innstillingen ble avgitt i forbindelse med en ganske spesiell sak. Det kom nemlig på tale å skille de to handelsskoler, slik at Handelsgymnasiet skulle flytte inn i nybygg, og Handelskolen skulle forbli i Østre Strandgate 17 A. Der ble reist en rekke relevante motforestillinger mot en slik utvikling, og de fikk respons på høyeste hold. Resultatet ble at skolene fortsatt er en administrativ enhet og holder til under samme tak.

ØKONOMISK COLLEGE

Så skjedde der viktige og vesentlige ting.

Et nytt tomtealternativ dukket opp på Gimlemoen, der tanken om et skolesenter var lansert og hadde fått fastere form etter hvert. Nye undervisningsformer sto fram som svar på nye signaler innen næringslivet, noe som siden skulle komme til å sette dype spor etter seg i den høyere merkantile undervisning i Kristiansand.

I 1965 tok Norges Handelshøyskole opp sin kursvirksomhet ved Handelsgymnasiet.

Det var videreutdannelse, basert på kveldskurser og delvis drevet som voksenopplæring — og den fikk øyeblikkelig respons.

Undervisningen ble stort sett ledet av skolens lektorer og administrert av rektor. — Kursene viste seg å ha sterk appell. Gamle handelsgymnasiaster våknet til dåd, og la for dagen en imponerende vilje og evne til fornyelse og ajourføring i økonomiske fagområder.

Samtidig meldte der seg et klart behov for en mer fast form for høyere merkantil utdannelse. Tanken om et økonomisk college ble lansert. Atter en gang var det handelens menn som stod bak — handelens og næringslivets menn, slik tilfelle var da Handelsgymnasiet ble etablert. Initiativet slo ut i komitéen for økonomisk college, som gikk løs på sin store oppgave med et åpent blikk for tidens krav og muligheter. — Såvidt vites, var dette det første tiltak i den retning her i landet.

I et notat fra Fellesutvalgets formann, konsul Chr. Garmann Johnsen, heter det:

«Kristiansand har store forutsetninger for et høyere merkantilt læresette — i sin beliggenhet, sin utadvendte handel, et allsidig næringsliv og i hele sin historie som handels- og administrasjonsby. Både byen og fylket skulle være interessert i at et økonomisk college, når det opprettes i Norge, blir lagt til Kristiansand».

Planene var klare i detalj for colleget, og det var programmert inn i nybygget på Gimlemoen, da en ny institusjon dukket opp:

Agder Distrikthøgskole, som med sin økonomisk-administrative linje ville komme til å overlappe det planlagte college.

Derfor falt det ut av bildet ved Kristiansand Handelsgymnasium. Men de anstrengelser som var gjort, hadde for så vidt ikke vært forgjedes. Det opplegg som ble benyttet ved Distrikthøgskolen, må vel i stor utstrekning antas å være inspirert av den detaljerte undervisningsplan som var lagt for et økonomisk college i Kristiansand.

I mellomtiden gikk undervisningen sin gang — der det var plass å få. Og det ble mangen trim-tur både for lærere og elever.

Fellesutvalget skiftet formann. Banksjef Alf Wennesland ønsket å trekke seg tilbake, og i hans sted ble valgt konsul Chr. Garmann Johnsen. Dette fant sted i 1964, samme år som skolen gikk over til fylket.

Så bar det mot nybygg og lysere tider for skolen. Ett av de mange spørsmål som dukket opp i denne forbindelse, var: Hva med Handelsgymnasiets driftsfond? Det stod plassert i Østre Strandgate 17 A, som siden ble overtatt av kommunen. Der ble en langvarig prosedyre om saken, som det faller for langt å følge opp. Resultatet ble i alle fall at driftsfondet fremdeles står som innskudd i skolebygningen — men det har fått et siffer mer å operere med. De 85.000 kroner er blitt til over 200.000.

Samtidig som man forberedte innflytting i nybygg, dukket der opp et spørsmål i forbindelse med ny adresse: Hva skal barnet hete? — Fellesutvalget svarte: Kristiansand Handelsgymnasium og Handelsskole. For Handelsgymnasiets vedkommende er vel en s blitt borte under årenes gang. I de første protokoller står det Kristiansands Handelsgymnasium.

I NYTT HUS

Høsten 1970 kunne de merkantile skoler i Kristiansand flytte inn i nybygget på Gimlemoen.

Det representerte slutten på et arbeide som egentlig var tatt opp sist i femtiårene, men som kom til å markere seg sterkest

i sekstiårene. Selve vedtaket om nybygg i fylkestinget stammer fra 1965.

Det som siden er skjedd, tør være samtidshistorie.

Skolen har fått endrede livsbetingelser, nye muligheter er skapt og nye perspektiver øynes —. At innflyttingen skjedde med en viss festivitas, sier seg selv. Dette er vel ikke tid og sted til å gå i detaljer i denne forbindelse. Det kan bare slås fast at skolen, når alt var oppgjort, kom på 8.635.000 kroner. Det er en hundredobling av den pris som i sin tid ble betalt for Østre Strandgate 17 A. Men så har vel også skolen nå grunnlag for å drive en undervisning som bærer spiren i seg til fornyelse, til utvidelse og til en fremtidsrettet målsetting.

Et lite kuroisum: Til stede under innvielsen var bl. a. tidligere styreformann fabrikkeier Th. O. Berge, 90 år, men still going strong. I en engere krets uttalte han at han alltid hadde hatt to store ønsker: Å se en mann på månen, samt handelsskolens nybygg. — Mannen på månen var først. Og det forbauser ingen som har fulgt utviklingen av de merkantile skoler i vårt land. Deres lodd har ofte vært å rykke inn i bygninger som andre skoleslag har flyttet ut av. Nå var forholdet et annet. Det ble tilmed handelsskolene som kom til å være først ute i Kristiansands nye skolesenter.

ELEVENE OG SKOLEN

Man kan spørre — og med rette — om ikke elevene er forsømt i disse notater — det er jo tross alt elevene som er skolens grunnelement, som representerer dens organiske liv —.

Innenfor den ramme som er streket opp, har en måttet velge en fremstillingsform. Hovedvekten er lagt på skolens utvikling som institusjon. Valget må nedskriven av disse linjer eventuelt lastes for.

Men noen ord til slutt: Når lærerkolleget i en henvendelse taler om «det skolemiljø som er bygget opp gjennom årtier», så er det ikke et munnsvær.

Handelsgymnasiet har nemlig representert et miljø som på mange måter er unikt.

Som tidligere nevnt, har skolen i ikke liten grad valgt sine administrative og pedagogiske ledere innen sitt eget sjikt. Det gjelder også i høy grad de folkevalgte organer. Gjennom disse 50 årene er det ikke få av skolens elever som har passert styret og fellesutvalget. En av elevene i de første vanskelige år kom til å sitte som styreformann. En av krigsårenes elever ble formann i fellesutvalget.

Ser man på næringsliv og administrasjon i Kristiansand, er det ganske påfallende hvor mange av skolens elever som er plassert i nøkkelstillinger i dag.

Der har skjedd et generasjonsskifte. — De som en gang var med og tok initiativet til opprettelsen av Handelsgymnasiet, og som var med å bidra til dets vekst og trivsel på mange måter, er borte. Deres plasser er rekruttert av en ny generasjon — hvorav et stort antall er tidligere elever av Handelsgymnasiet. Noe bedre eksempel på kontinuitet og tradisjon skal man vanskelig finne.

Men hvorledes har så skolens elever eksponert seg i sin samtid? Hvorledes markerte de seg selv og sin skole i det lokale miljø?

Det er et område som dessverre må behandles rent overfladisk. Men de fleste har vel registrert årtiers elev-aktiviteter ved skolen — kanskje først og fremst blårussen, som skolens mest syn- og hørbare støttropper. Det var for øvrig blårussen som lanserte byens første russeavis, til sorg og glede ettersom man tar det. Skolen har hatt sitt elevsamfunn — «Mercur» — hvis historie er skiftende, med topper og bølgedaler. Mange vil erindre «Hermes teater», som år om annet forlystet byens borgere med sitt glade spill, og hvor for øvrig lektor Bergh innla seg stor fortjeneste som instruktør. Men ikke bare hans navn dukker frem i krøniken. En av teatersjefene — han fungerte for øvrig i 1927 — var Ewald Junker.

Elevene og skolen — temaet kunne gjøres til gjenstand for ganske spesielle betraktninger. Her får det klare seg med disse.

En milepel er passert. En ny epoke synes å være innleddet. Nye begreper er dukket opp, en ny terminologi, nye mønstre for vår livsholdning. Det har heller ikke gått sporløst hen over skolen.

Ved en anledning som denne faller det naturlig å rette blikket bakover, å registrere det som skjedde i de forløpne år.

Hva så med de år som kommer?

Vår tid representerer en markert utfordring. Utviklingen skjer med akselererende hurtighet. Det gjelder å være våken overfor tidens tale, å registrere de skiftende krav og behov, og være på vakt overfor en utvikling som av og til kan true med å distansere oss alle.

Og samtidig som man til stadighet skal føle både nåtid og fremtid på pulsen, skal man ikke tape kontinuiteten av synet.

Det er med disse fakta for øye at der kan formuleres et motto som forhåpentlig kan bli stående som jubileumsårets devise:

«MED RØTTER I FORTIDEN — OG BLIKKET MOT FREMTIDEN».

50-årsjubilantene var invitert. — Foran fra venstre: Jennie Langfeldt, Sussana Bjorvand, Liv Hanisch, Astrid Haugerud, Bitten Pedersen, Dagny Kraft og Astrid Gisholt. — Bak fra venstre: Kristian Herlofsen, Theodor Hanisch, Sigurd B. Johnsen, Ernst Ekberg, Olaf Andreassen, Herbert Edvardsen, Sverre Andreassen og Bjarne Wulff.

Hyllest på handelsgymnaset

Et hav av blomster omkranset rektor Junkers spisestestikk ved slutten av jubileumsunsjen for Kristiansand Handelsgymnasium i går. Det ble en ualmelig hyggelig sammenkomst i Handelsgymnasiet, der jubilanten ble behørig hyllet og gratulert. Og det ble også heller ikke spart på blomstene.

Det møtte en lang rekke innbudte fra stat, fylke og kommune, men først og fremst var det en fest «for oss selv», for å holde oss i The good old days-terminologien. Det samlede personalet ved skolen var gjester, og samtlige gjenlevende elever fra skolens første undervisningsår i 1924 var invitert. De ca. 20 50-årsjubilantene dannet et naturlig midtpunkt i sammenkomsten.

Hilsningene var preget av ærødig tilbakeskuen på den gamle skole, og optimistiske vyer for hva nybygget vil kom-

me til å bety for skolens utvikling.

Fellesstyrets formann, konsul Chr. Garmann Johnsen, ønsket velkommen, mens direktør Ewald Junker benyttet anledningen til å gi en hyllest til pionerne og ikke minst skolens første direktør, senere banksjef Jens Langfeldt. Han var en foregangsmann m.h.t. etablering av merkantil utdannelse på Sørlandet. Skolen står i dag godt rustet til å møte latente utfordringer og til å mestre fremtidige oppgaver.

Fylkesmann Bue Fjermersos uttalte sin forbauselse over at skolen i grunnen ikke var eldre enn 50 år. Det var underlig at vårt samfunn var så ung og uendifferensiert at det kunne være handelsutdannelse foruten inntil for 50 år siden.

Det var videre hilsninger fra ordfører Tallaksen, formann i fylkesskolestyret h.r. advokat

Abrahamsen, fra gymnasrådet ved lektor Elias Rekkeda, fylkeskolesjef Elias Flællestad, rektor Anders Eldal ved Fredrikstad Handelsgymnasium, nestformann i Handelssstandsforeningen Tor Albert, formann i rektorkollegiet, rektor Storm Nielsen, elevrådets formann Stephen Werring, Olav Andreassen talte på vegne av 50-årsjubilantene, samt Agder Lektorlags formann Finn Sørensen.

Fylkesordfører Messen takket for maten, og spirituell toastmaster var lektor Einar Sørensen.

KONGSBO SKOLE og daghjem får bevilget 40.000 kroner eks-tra til læremidler i år. Den første bevilgning som ble gitt, ble bestemt for skolestyrer og lærere var ansatt, og man hadde derfor ikke klar oversikt over hva som var nødvendig for å drive best mulig undervisning.